

---

6 Synthese: lessen voor de Noordzee kottervisserij

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de belangrijkste lessen uit de verschillende bouwstenen. Veel van de in de bouwstenen beschreven onderwerpen hangen nauw met elkaar samen. Het werken aan de bouwstenen leidde tot een aantal overkoepelende lessen en aanbevelingen. Deze worden in dit hoofdstuk beschreven.

6.2 De visserij van toen, nu en straks

Ondanks dat er veel bekend is over de historische ontwikkelingen die van invloed zijn geweest op de vloot, de historische en huidige structuur van de vloot en de verspreiding van de visserij op de Noordzee, is het moeilijk te voorspellen hoe de vloot zich in de toekomst zal ontwikkelen. Dit komt omdat er momenteel veel ontwikkelingen samen komen die een nog onbekende, maar naar verwachting grote, invloed zullen hebben op de vloot.

Die ontwikkelingen zijn veranderingen in het ruimtegebruik op de Noordzee, waarbij (de combinatie van) windparken, natuurgebieden en de (mogelijke) Brexit invloed zullen hebben op de ruimte en het type gebieden die beschikbaar zijn om te vissen. Daarnaast spelen het pulsverbod, de aanlandplicht, het streven naar een circulaire visserij en klimaatverandering. Tenslotte zijn er de gebruikelijke onzekerheden waar de visserij mee te maken heeft zoals schommelingen in de bestanden, veranderingen in de verkoopprijs en verschuivingen in de afzetmarkt.

Afhankelijk van hoe al deze ontwikkelingen zullen uitpakken, de beleidskeuzes die gemaakt worden en hoe dit op elkaar zal inwerken, zullen de individuele visserijondernemingen keuzes (moeten) maken voor de toekomst. Deze keuzes kunnen per ondernemer verschillen omdat deze beïnvloed worden door verschillende factoren, zoals het ingeschatte toekomstperspectief, de financiële situatie, de (flexibiliteit in) visrechten en techniek, aanwezige kennis en ervaring, het perspectief op opvolging, de beslissingen die bemanningsleden maken en de motivatie tot innovatie.

Hoewel het op basis van deze ontwikkelingen en factoren moeilijk is om te voorspellen hoe de vloot zich zal ontwikkelen, signaleren we wel een aantal ontwikkelingen:

- Er is een toenemende concentratie van eigendom waarbij bedrijven meerdere kotters bezitten;
- Er is een toenemende ketenintegratie: visserijbedrijven die ook met eigen verwerking de afzet (anders) organiseren of verwerkende bedrijven die een aandeel in kottersbedrijven hebben of eigen kotters hebben;
- Er wordt vaker 'continu gevist', dus niet alleen van maandag t/m donderdag of vrijdag maar ook gedurende het weekend;
- Er worden steeds meer gebieden gesloten voor de visserij zoals windmolenparken (niet alleen in Nederland waar in de toekomst 20% van het Nederlands Continentale Plat uit windmolenparken zal bestaan, maar ook daarbuiten), natuurgebieden en aanvullende gebieden die door andere landen gesloten worden voor bepaalde vormen van Nederlandse visserij (zoals de pulsvisserij in de Franse en Belgische 12-mijlszone);
- Na een lange periode met minimaal en soms negatief economisch resultaat zijn er tussen 2012 en 2017 weer goede jaren geweest met een positief economisch resultaat. Dit kwam door lagere brandstofprijzen, hogere visprijzen en besparing van brandstof door de toepassing van de pulstechniek. Sinds 2017 laat het economisch resultaat weer een daling zien, wat zich naar verwachting in 2019 zal doorzetten vanwege het pulsverbod.

-
- Door het pulsverbod zal de pulsvloot zich moeten heroriënteren op andere vistechnieken.
  - Het tongbestand is gezond en het scholbestand is zeer sterk gegroeid, maar de vangbaarheid van schol en tong is de laatste jaren (om nog onbekende redenen) verminderd;
  - Sinds het wegvallen van het Productschap Vis ontbreekt landelijke organisatie en coördinatie van de sector;
  - Er zijn veel negatieve ervaringen geweest met de innovatiesubsidies vanuit het EFMZV, veroorzaakt door de bijkomende administratieve lasten en door terugvordering van subsidies in 2016;
  - Door het pulsverbod is er binnen de sector scepsis over deelname aan innovatietrajecten. De sector heeft veel energie gestoken in de ontwikkeling van de puls, waar straks niet meer mee gevist mag worden. Daardoor ontstaat de vrees dat nieuwe innovaties ook weer tegengehouden zullen worden. Er heerst een houding van "het heeft toch geen zin".

6.3 Sociale consequenties van veranderingen

Hoewel de omvang van de visserijsector op landelijk niveau relatief gering is, kan het *lokale* economisch belang groter zijn. Aangezien de havens en visserijgemeenschappen zich met name in de landelijke krimpgebieden bevinden, is dit een aspect om rekening mee te houden. Er zijn nog relatief weinig gegevens beschikbaar over het daadwerkelijke economische belang van de visserij (met zowel de aanvoerende als de verwerkende sector), zodat concrete inschattingen van economische effecten van veranderingen niet mogelijk zijn.

Naast het economisch belang, heeft de visserij ook een sociaal-culturele waarde. Visserij heeft in Nederland vroeger een zeer belangrijke rol gespeeld. Dat belang wordt weerspiegeld in het materiële en immateriële cultureel erfgoed dat Nederland rijk is. De huidige visserij houdt die herinnering levend. In de verschillende visserijgemeenschappen draagt de visserij op verschillende manieren bij aan het sociaal welzijn van de gemeenschap. Deze sociaal-culturele waarde is ondermeer een gevolg van de structuur van de huidige sector. Het feit dat de visserij bestaat uit familiebedrijven, met bemanningen uit de visserijgemeenschappen draagt bij aan de sociale cohesie van de gemeenschappen vanwege de gedeelde identiteit. Middels de verdere keten, veelal ook lokaal verankerd, functioneert de visserij als belangrijke sociaal economische schakel. Ook is duidelijk geworden dat vissers en hun families zeer gehecht zijn aan de visserij, het is niet een baan (die vervangen kan worden) maar maakt onderdeel uit van hun identiteit. Beleidskeuzes kunnen de structuur van de visserij ten positieve of ten negatieve beïnvloeden. Door nader onderzoek te doen naar het sociaal-culturele belang van visserij (dat zich met name lokaal en regionaal manifesteert) kan met dit belang beter rekening gehouden worden.

6.4 Herstructurering van de vloot

De visserijsector en het ministerie van LNV denken dat voor een rendabele en duurzame visserij in de toekomst een herstructurering van de vloot nodig is. Herstructurering houdt in dat de vloot en/of kotters moeten worden aangepast aan een nieuwe omgeving. Dit zou kunnen betekenen dat kotters moeten worden omgebouwd voor de toepassing van andere visserijtechnieken, dat er nieuwe typen schepen moeten worden ontwikkeld en gebouwd of en dat de totale vlootomvang aangepast zou moeten worden. Voor verschuivingen naar andere visserijtechnieken kan het zijn dat er ook een verschuiving van visrechten nodig is.

De herstructurering bevat dus twee onderdelen: 1) ombouw of nieuwbouw van schepen en 2) sanering. Daardoor maar ook daarnaast kunnen er veranderingen optreden in de bedrijfsstructuur van de vloot, zoals meer ketenintegratie, een verschuiving van de afzet naar andere consumenten en/of gebieden, visserij op andere doelsoorten, maar ook het verleggen van het werk van visserman naar dienstverlening gerelateerd aan visserij of zelfs buiten de visserij.

Ombouw of nieuwbouw van schepen

Visserijbedrijven kunnen besluiten om één of meerdere schepen om te bouwen voor een andere visserijtechniek of om op een ecologisch/economisch duurzamere manier te vissen. Mogelijk is hiervoor een compleet ander scheepstype nodig. Voor de langere termijn, passend binnen het idee van een circulaire visserij, zal gestreefd worden naar een emissievrije visserij. Daar zijn andere brandstofsoorten, motoren en schepen voor nodig. Dit toekomstbeeld staat echter nog ver af van de huidige uitdagingen waar de sector voor staat.

Ombouw

Voor veel schepen zijn in technisch opzicht diverse mogelijkheden voor ombouw naar andere visserijtechnieken. Of ombouw daadwerkelijk interessant of mogelijk is voor ondernemers, hangt van meer af dan alleen het technische aspect. Belangrijk zijn de beschikbaarheid van vergunningen, trackrecords en quota. Als ombouw van schepen een gewenste ontwikkeling is, dan is het aan de beleidsmakers om de ruimte voor ondernemers bij deze transitie te creëren. Mogelijk is het nodig wet- en regelgeving rondom het verstrekken van vergunningen en rechten aan te passen. Bij de nationale wet- en regelgeving is dit eenvoudiger aan te passen dan bij de Europese wet- en regelgeving.

Daarnaast gaat het bij ombouw ook over de rentabiliteit. Daartoe is het belangrijk de verwachte effecten op kosten en opbrengsten voor en na de ombouw in kaart te brengen. Die effecten zijn afhankelijk van het aantal schepen dat de transitie naar een andere visserij zal maken. Indien meer beslag wordt gelegd op het quotum van een bepaalde doelsoort, kan het quotum duurder worden. Een ander gevolg kan zijn dat, door een groter aanbod van de doelsoort, de prijs per kilogram zal afnemen. Daarnaast kunnen vissers letterlijk in elkaars vaarwater komen. Al deze aspecten samen bepalen of ombouw naar een bepaalde vorm van visserij meer of minder interessant is voor een visserijondernemer.

Nieuwbouw

Als er een compleet ander scheepstype nodig is voor het beoefenen van een andere visserijtechniek of om op een ecologisch/economisch duurzamere manier te kunnen vissen, kunnen er nieuwe schepen worden ontwikkeld. In het verleden is er al eens een nieuw type schip ontwikkeld, anders dan wat men gewend was in de vloot: het MDV-schip. Uit het (langdurige) proces van de ontwikkeling van dat MDV-schip kunnen we lessen trekken die nuttig zijn als men besluit om weer een nieuw type schip te ontwikkelen.

Er werd bij de ontwikkeling van het MDV-schip gewerkt met een integrale aanpak, op financieel, juridisch, organisatorisch en technisch vlak. Partijen en experts vanuit verschillende disciplines die *out-of-the-box* konden en durfden denken werkten samen in de ontwerpfase. Er is gedurende de ontwikkeling gewerkt aan het krijgen van draagvlak op lokaal, regionaal en landelijk niveau om uiteindelijk een geaccepteerd concept neer te kunnen zetten. Een andere les is dat zonder subsidie het ontwerp nooit van de grond zou zijn gekomen. Voor bedrijfsmatige exploitatie van experimentele ontwerpen (zoals MDV) is financiering erg moeilijk.

Bij het MDV-proces zijn weinig openbare rapportages beschikbaar van het proces en de resultaten. Dat maakt het voor andere vissers moeilijk om ook ervan te leren. Voor innovatieprojecten die als doel hebben om innovatie in de sector teweeg te brengen is (openbare) rapportage belangrijk. Als een project wordt gefinancierd met publiek geld, zou openbare rapportage zelfs een voorwaarde moeten zijn.

Sanering

In het verleden zijn er diverse saneringsregelingen geweest om redenen van teruglopende vangstmogelijkheden en overcapaciteit van de vloot.

De staatssteuntoets, waarin wordt onderzocht of het verstrekken van subsidie op een eerlijke manier gebeurt, is belangrijk. Voor deze toets is het noodzakelijk dat er een goed samenhangend pakket is met verduurzaming, innovatie en sanering. Deze drie elementen zijn van elkaar afhankelijk en onmisbaar voor het totale pakket. Het helpt om daarbij te laten zien dat de sector zelf bijdraagt en

---

ook h oe ze daarin bijdraagt. Een mogelijkheid is om vangstrechten (inclusief contingenten) in te nemen als onderdeel van de sanering; deze vangstrechten uit de markt te houden; en ze in beheer te houden van de overheid. Wel moet onderzocht worden of dit juridisch mogelijk is.

Bij saneringsregelingen in het verleden en buiten de visserij is altijd compensatie verstrekt voor het verlies van materiële goederen en voor gemiste inkomsten in de toekomst via een compensatie voor het inleveren van rechten (melkveehouderij & varkenshouderij) of vergunningen (garnalenvisserij). Voor bemanningsleden is altijd een vangnet via flankerend beleid beschikbaar, al is daar in praktijk weinig gebruik van gemaakt. Hoewel de omvang van de sanering relatief klein kan zijn, kan sanering wel grote invloed hebben op lokale visserijgemeenschappen. Het is dus belangrijk om rekening te houden met de sociale consequenties van een sanering op scheepseigenaren, bemanningsleden en de visserijgemeenschappen.

Of sanering nodig is om het Noordzee-ecosysteem gezond te houden of te krijgen is nog niet vast te stellen. Hiervoor moet eerst bepaald worden wat een gezond marien Noordzee-ecosysteem is (m.a.w. 'de goede milieutoestand' uit de Kaderrichtlijn Marien, KRM). Een saneringsregeling voor de kottersector zal in de regel bijdragen aan vermindering van de ecologische voetafdruk op Noordzee-ecosysteem en geeft daarmee een kwaliteitsimpuls, mits de totale visserijinspanning ook afneemt.

6.5 Vernieuwing & innovatie

Innovatie in visserijtechnieken

Als wordt besloten dat voor een duurzame Noordzee kottervisserij nieuwe visserijtechnieken nodig zijn, dan bieden de lessen die getrokken zijn in de ontwikkeling van de pulsvisserij een handvat. Een belangrijk leerpunt daarin was dat bij het ontwikkelen van een nieuwe visserijtechniek het creëren van (internationaal) draagvlak bij de diverse belanghebbenden (inclusief vissers) enorm belangrijk is. Een tuig kan technisch, ecologisch en economisch gezien prima functioneren, maar als er geen (internationaal) sociaal en politiek draagvlak voor is, dan heeft dat tuig geen toekomst.

Bestaande technieken kunnen ook worden aangepast om zo selectiever te gaan vissen op doelsoorten en ongewenste soorten te laten zwemmen. Selectiever vissen gebeurt eerder als er geschikte tuigaanpassingen beschikbaar zijn die goed werken; als iedereen binnen een visserij de aanpassingen moet gebruiken; en als de pakkans voor degenen die dat niet doen groot genoeg is (controle & handhaving). Onderzoek naar selectievere tuigen vergt tijd, creativiteit en flexibiliteit. Door vissers die eraan meewerken er voldoende voor te compenseren, geeft ze het gevoel dat ze zelf alle tijd en kosten moeten dragen terwijl anderen er straks ook gebruik van zullen maken. Het gericht geven van een opdracht aan een visser en bemanning om net- of vistuiginnovaties voor praktijktoepassing te ontwikkelen, met een garantiebesomming of salaris gedurende de ontwikkelperiode, is een beproefd concept uit het verleden (UK-153, praktijkontwikkeling pulstuig).

Tenslotte is het bij innovatie belangrijk dat vissers de noodzaak tot innoveren voelen. Als ze deze noodzaak niet ervaren is de kans aanwezig dat men terugvalt in oude patronen. Voor innovatie helpt het als er personen zijn, of er een groep is, die het leiderschap op zich neemt/nemen. Inspirerend leiderschap kan ervoor zorgen dat meer vissers geneigd zijn mee te denken en te volgen.

Organiseren van innovatie

Het Visserij Innovatie Platform vormde, samen met een klankbordgroep van innovatieve vissers en de kenniskringen een sterke structuur waarin de diverse partijen (overheden, sector, NGO's en ketenpartijen) goed met elkaar samenwerkten en waar veel draagvlak voor innovatie was. De aanpak zoals die werd gehanteerd bood een goede basis voor kennisontwikkeling, innovatie en het stimuleren van ondernemerschap.

Wat nog ontbreekt, is een evaluatie van alle VIP-projecten die zijn uitgevoerd: het is belangrijk om te weten wat de lessen waren in die projecten en hoe ze zijn afgelopen of verder gegaan. Evaluatie helpt om ervoor te zorgen dat bij een nieuw innovatieprogramma sneller stappen vooruit kunnen worden

---

gezet. Thema's die nu spelen (diversificatie, korte ketens, innovatie), speelden destijds ook. Als nu weer aan dezelfde thema's wordt gewerkt, is het nuttig om allereerst terug te kijken en niet het wiel opnieuw uit te vinden.

De kenniskringen zorgden voor denktanks van visserijondernemers die vrijuit van elkaar konden leren, innovatieve ideeën konden bespreken en deze ideeën in gang konden zetten (bijvoorbeeld doorontwikkeling pulsvisserij, MDV). Een nieuwe ronde van kenniskringen kan werken, waarbij overwogen kan worden gebruik te maken van een soort van vouchersysteem per kenniskring zoals destijds ook in de landbouw van toepassing is geweest. De opzet hoeft niet zo breed te zijn als in de periode 2008-2016: het gaat er vooral om met gemotiveerde vissers te werken aan vragen waaraan een *sense of urgency* hangt. De VIP-structuur zou daarbij kunnen zorgen voor de meer overkoepelende activiteiten.

Bij een innovatieprogramma moeten ook handel en verwerking (viscluster) worden betrokken. Zij kennen de markt goed en kunnen de kennis over trends, wensen en behoeftes meenemen bij het werken aan innovaties. De innovatie in het VIP-tijdperk werd vooral in de aanvoersector aangejaagd. Het lijkt er op dat er geen gesubsidieerde ketenprojecten zijn die tot relevante innovaties in de markt hebben geleid. Dit is een punt van zorg. Juist de marktvraag zou immers bepalend moeten zijn. En net als destijds, worden ook nu nog steeds ketenverkorting, ketenintegratie en vis dicht bij de burger brengen wenselijk geacht vanuit het versterken van de economische en maatschappelijke positie van de kottersvisserij. Er zijn voorbeelden uit andere sectoren (Kipster ei, Beter Leven Vlees) die wel, hoewel soms als niche en voor een enkele ondernemer, tot succes hebben geleid.

Ervaringen uit het verleden (pulsvisserij, MDV, veehouderijsystemen) laten zien dat innovatieve trajecten waarbij veel kennisontwikkeling nodig is, meer dan tien jaar in beslag kunnen nemen. Daar moet bij de organisatie van innovatie – en dus ook het regelen van financiering – rekening mee worden gehouden.

Financiering van innovatie kan deels vanuit de overheid komen. Daarbij is het belangrijk dat de sector ook zelf een financiële bijdrage levert aan innovatie, bij voorkeur via een landelijke organisatiestructuur die middelen kan reserveren voor de collectieve inbreng van innovatiegelden, zoals voorheen door het Productschap Vis gebeurde. Voor (mede)financiering van innovatieprojecten is het belangrijk een laagdrempelige structuur te ontwerpen met flexibiliteit voor de projectuitvoering en waarbij de administratieve lastendruk minimaal is.

Bij alle inzet geldt dat de internationale verbinding voldoende aan bod dient te komen. Internationale uitwisseling van kennis en ervaring kan innovatie stimuleren. Daarnaast helpt het vroeg beginnen met (internationaal) communiceren over de innovatie bij het krijgen van draagvlak.

In de uitgewerkte bouwstenen is niet apart aandacht besteed aan educatie. Educatie moet echter uitdrukkelijk betrokken worden bij een innovatieprogramma, zoals ten tijde van het VIP ook het geval was. Naast duurzaamheid zal in het onderwijs ook aandacht voor maatschappelijke betrokkenheid en ondernemerschap moeten zijn. We spreken hierbij niet alleen over onderwijs voor aankomende vissers, maar ook voor volwassenen, voor praktiserende vissers. Zoals dat eerder is gedaan via Leven Lang Leren en kadercursussen. Ook kenniskringen zouden hier een rol in kunnen vervullen.